

Components of a media literacy curriculum in the second grade of elementary school

Zahra Eidi Najafabadi: PhD student, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Zohreh Saadatmand*: Faculty member, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Narges Keshtiaray : Faculty member, Department of Educational Science, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Abstract: The purpose of this study was to explore the components of media literacy curriculum in the second grade of elementary school. The research method was qualitative-inductive content analysis. The qualitative phase of the study focused on non-Persian articles published between 2000 and 2019 and Persian articles published between 2011 and 2018. In order to collect the data, documentary research method (library method) was used. Sampling in this study was purposeful. Data analysis was performed following Attride-Stirling's (2001) model of thematic analysis. The results showed that the basic components of the media literacy curriculum in the second grade of elementary school include: learning activities (student role and learning opportunities), time, learning space (dynamics, flexibility, and computer), grouping, and evaluation (diagnostic, formative, final, and peer evaluation), objectives (attitudinal, cognitive, and skill-related), content (attitudinal, cognitive and skill-related), educational materials and resources (online resources, visual resources, and print resources) and teaching-learning strategies (educational approaches, learning methods, and teacher role).

Keywords: Curriculum components, Media literacy, Second grade.

*Corresponding author: Faculty member, Department of Curriculum planning, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Email: zo.Saadatmand@yahoo.com

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مردم دنیا با پدیده‌ی فراگیر شدن رسانه‌های جمعی و پیشرفت فناوری‌های جدید ارتباطی در جامعه روبه‌رو شده‌اند. پدیده‌ای که توانسته است بخش زیادی از زندگی روزمره‌ی آن‌ها را دربر بگیرد و به عنوان مهم‌ترین راه ارتباطی آن‌ها با جهان پیرامون، به همه حوزه‌های خصوصی و عمومی زندگی‌شان، اعم از دین، اخلاق، سیاست، اجتماع و فرهنگ رخنه کند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که به‌طور میانگین، نزدیک به 70 درصد از زمان روزانه افراد، به نوعی استفاده از رسانه‌ها را شامل می‌شود (یزدیان، 1391). در میان انواع مخاطبین رسانه‌ها، کودکان و نوجوانان بیشتر از همه تحت تأثیر رسانه‌ها قرار دارند. جهان واقعی و روزمره با جهان رسانه‌ای برای آنان فرقی نمی‌کند و از این جهت با دیگر مخاطبان رسانه‌ها متفاوت‌اند؛ همچنین نباید فراموش کرد رسانه در جامعه‌پذیر کردن کودکان نقش بسزایی دارد (عیدی‌زاده، 1392). نباید فراموش کرد که کودکان و نوجوانان امروز مانند نهال‌هایی هستند که هرچه قدر در نگهداری و مواظبت از آن‌ها دقیق‌تر و جدی‌تر باشیم، درختان تنومندتر و مفیدتری در آینده خواهیم داشت. برای حفظ و واکسینه کردن کودکان از همه‌های فرهنگی و عقیدتی می‌توان از دو روش بهره برد (صلواتیان و همکاران، 1396) روش اول، سانسور و دور کردن همه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی از دسترس آنان است. این روش با توجه به پیشرفت‌های سریع و حتی غیرقابل پیش‌بینی در این حوزه و تجربه‌های گذشته در مورد این شیوه برخورد، غیرمنطقی و ناممکن است (گرتچن، 2015). روش دوم آموختن مجموعه‌ای از مهارت‌ها و دانش‌هایی است که کودکان را به‌طور فعال برای قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها آماده کند یا به‌عبارتی دیگر افزودن نوعی درک متکی بر مهارت است که بر اساس آن بتوانند انواع رسانه‌ها و تولیدات رسانه‌ای را بشناسند و آن‌ها را از یکدیگر تفکیک کنند که به این مجموعه اقدامات، «سواد رسانه‌ای» می‌گویند (جنیفر، 2014) هدف

سواد رسانه‌ای در نخستین گام‌های خود، تنظیم یک رابطه منطقی و مبتنی بر هزینه-فایده با رسانه‌ها است. به این معنا که در برابر رسانه‌ها چه چیزهایی را از دست می‌دهیم و چه چیزهایی را به دست می‌آوریم؛ بنابراین یکی از اهداف اصلی سواد رسانه‌ای این است که استفاده مبتنی بر آگاهی و بافایده از سپهر اطلاعات را تأمین نماید (معتضدی، 1393). کمیسیون اروپا از سواد رسانه‌ای که در این تحقیق از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به این شرح است: «سواد رسانه‌ای توانایی دسترسی به رسانه‌ها، درک و ارزیابی انتقادی جنبه‌های مختلف و محتوای رسانه‌ها، جهت خلق ارتباطات در زمینه‌های گوناگون است (فلنی، 2014).

از سویی سواد رسانه‌ای مرتبط با تمامی رسانه‌هاست و شامل تلویزیون و فیلم، رادیو و ضبط و صدا، رسانه‌های چاپی، اینترنت و تمامی دیگر فناوری‌های ارتباطی دیجیتال جدید می‌شود» (یزدیان، 1390). در دنیای امروز، اهمیت آموزش و یادگیری سواد رسانه‌ای برای کودکان، کمتر از توجه به یادگیری آن‌ها در مقوله سواد خواندن و نوشتن نیست. به همان اندازه که سواد خواندن و نوشتن از ضروریات زندگی اجتماعی افراد شمرده می‌شود، سواد رسانه‌ای نیز در عصر پرتلاطم اطلاعات که هر روز خود را در مواجهه با رسانه‌های گوناگون شنیداری، دیداری و نوشتاری می‌یابیم، از اهمیت دو چندانی برخوردار است؛ بنابراین همان‌گونه که برای یادگیری هر چه بهتر دانش‌آموزان در زمینه آموزش‌های مورد نیاز متناسب با سن و فرهنگ بومی‌مان برنامه‌ریزی‌هایی صورت گرفته است، برای ارتقاء سواد رسانه‌ای آن‌ها نیز باید با توجه به فرهنگ ایرانی - اسلامی کشورمان، برنامه‌ها و الگوهایی تدوین شود تا کودکان این نوع از سواد را نیز بیاموزند و در زندگی روزمره و دوران دبستان که پایه تحصیلی و شکوفایی آن‌ها می‌باشد از آن بهره بگیرند؛ چرا که بدون یادگیری سواد رسانه‌ای، نمی‌توان

سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان پایه ششم» انجام داده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که دانش‌آموزان گروه آزمایش نسبت به دانش‌آموزان گروه کنترل، با توجه به آموزش‌هایی که به آنان ارائه شده است با 99 درصد اطمینان در مهارت‌های استفاده از رسانه‌ها، تجزیه و تحلیل پیام‌های رسانه‌ای در سطح بالاتری از مهارت سواد رسانه‌ای قرار گرفتند. کین و بوویر (2019) در پژوهشی با عنوان " آیا آموزش سواد رسانه ای میتواند منجر به افزایش تعامل دیجیتال در سیاست شود؟ " به این نتیجه رسیدند که آموزش سواد رسانه منجر به افزایش مشارکتهای مدنی و سیاسی افراد در برزگسالی میشود. همچنین نیاز به پرورش طیف وسیعی از مهارتهای همکاری و انتقاد پذیری و اظهار نظر دارد. ایجاد فرصت های برای یادگیری دانش آموزان در مورد ایجاد و به اشتراک گذاری محتوای دیجیتال منجر به اشکال آنلاین تعامل سیاسی می شود. در تحقیق چلیشوا (2019) در مطالعه ای به بررسی "آموزش سواد رسانه‌ای در ازبکستان، قرقیزستان و ترکمنستان" پرداخت. یکی از نتایج این برنامه درسی منجر به جامعه پذیری فرد می شود. دومین نتیجه این پژوهش به موضوع توجه کردن و فعال کردن علایق شناختی مخاطبان می‌باشد. سومین یافته این مطالعه تأکید بر توسعه مهارتهای تحلیلی مخاطبان می‌باشد. یکی دیگر از یافته های این پژوهش منجر به پرورش و رشد خلاقیت، مهارتهای ارزیابی تجزیه و تحلیل، توسعه استقلال فرد، پرورش مهارتهای تفسیر متون می شود. سکراسی (2018) به بررسی "تأثیر برنامه درسی سواد رسانه ای مدارس در تشویق نگرشهای انتقادی درباره محتوای تبلیغاتی و اشکال در دختران و پسران" پرداخت. از جمله دست آوردهای این پژوهش عبارت است از: آموزش سواد رسانه ای بستری را برای پرورش مهارتهای انتقادی و تفکر انتقادی فراهم می‌کند. در بحث اهمیت و ضرورت تحقیق می بایست بیان نمود که با توجه به ضرورت و اهمیت موضوع آموزش سواد رسانه‌ای باید گفت در بیشتر پژوهش‌هایی که با موضوع

گزینش‌های صحیحی از پیام‌های رسانه‌ای داشت و خود را در برابر این پیام‌ها بیمه کرد (موسوی انزهایی، 1391). از طرفی در میان انواع مخاطبین رسانه‌ها کودکان و نوجوانان هستند که بیشتر از همه تحت تاثیر رسانه‌ها قرار دارند. برای آن‌ها جهان واقعی و روزمره با جهان رسانه‌ای فرقی نمی‌کند و از این جهت با دیگر مخاطبان رسانه‌ها متفاوت هستند. همچنین نباید فراموش کرد که رسانه‌ها در جامعه‌پذیر کردن نوجوانان نقش بسزایی دارند (دهقان‌شاد و محمودی کوکنده، 1391). بنابراین، این گروه تاثیرپذیری و تخریب‌پذیری بیشتری در برابر پیام‌های رسانه‌ای نسبت به سایر مخاطبین دارند. اگر می‌خواهیم نسبت به جامعه خود آینده‌نگر باشیم و موفقیت آن را تضمین کنیم باید امروز به فکر آموزش کودکان و نوجوانان جامعه باشیم (سینا معتضدی، 1393). لذا لازم است برای این گروه به عنوان مخاطبین اصلی رسانه‌ها تمهیداتی به منظور جلوگیری از آسیب‌های متصوره از رسانه اندیشید. معمولاً دو نوع راهکار در این خصوص ارائه شده است. راهکار اول حذف، سانسور و دور کردن همه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی از دسترس آنان است و به طور کلی ایجاد انواع محدودیت‌های ممکن در دسترسی به رسانه است. این راهکار با توجه به پیشرفت‌های سریع و حتی غیرقابل پیش‌بینی در این حوزه و تجربه‌های گذشته در مورد این شیوه برخورد، غیر منطقی و ناممکن است. راهکار دوم آموختن مجموعه‌ای از مهارت‌ها و دانش‌هایی است که تمامی اقشار، بالادست کودکان و نوجوانان را به طور فعال برای مواجهه با رسانه‌ها و مخاطرات آن آماده می‌نماید (شکرخواه، 1388). همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که تاکنون پژوهشی جامع در مورد مولفه‌های اساسی در برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی صورت نگرفته است و صرفاً موضوعاتی نسبتاً نزدیک در این حوزه انجام شده از جمله اینکه: نصیری و همکاران (1397) پژوهشی را با عنوان «آموزش

که مولفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی کدامند؟

روش کار

جهت نقد و بررسی مولفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی از روش پژوهش مورد نظر از لحاظ هدف از جمله پژوهش‌های کاربردی است، یعنی مسئولین و برنامه‌ریزان درسی قادر خواهند بود از نتایج آن در اتخاذ تصمیم‌گیری‌ها بهره‌مند شوند به لحاظ روش تحقیق کیفی است. لذا؛ در بخش کیفی از روش تحقیق کیفی - استقرایی از نوع تحلیل مضمون استفاده می‌شود. از آنجایی که در مطالعه حاضر هدف بررسی مولفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی است. برای دستیابی به اطلاعات در حوزه سواد رسانه‌ای به بررسی اسناد و مقالات علمی بر این اساس مقالات را در دو گروه مقالات فارسی و مقالات غیرفارسی که در رابطه با این موضوع منتشر شده، مورد بررسی قرار گرفت. نمونه گیری در این پژوهش به صورت هدفمند انجام شد. در گروه مقالات غیرفارسی را در سالهای 2000 تا 2019 مطالعه گردید و مقالاتی را که در زمینه آموزش سواد رسانه‌ای و برنامه درسی منتشر شده از سوی پژوهشگر انتخاب گردید. دومین گروه مقالات مورد بررسی، مقالات فارسی می‌باشد که این مقالات بین سالهای 1390 تا 1397 مورد بررسی قرار گرفتند. تحقیق حاضر به منظور جمع‌آوری و گردآوری داده‌ها از روش بررسی اسناد و مدارک (روش کتابخانه‌ای) استفاده نمود. در واقع بررسی کتابخانه‌ای اسناد و مدارکی که مربوط به سواد رسانه‌ای، راهکارها و الگوهای آموزش آن در دنیا است، شامل پایان‌نامه‌ها، کتاب‌ها، مقالات، توصیه‌های سازمان‌های بین‌المللی، پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر و... استفاده می‌شود. تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل مضمون مدل اتراید-استرلینگ انجام شد.

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. همچنین زمان تکمیل پرسشنامه‌ها ضمن تأکید به تکمیل تمامی

سواد رسانه‌ای، در کشور انجام شده است صرفاً به ضرورت و اهمیت بهره‌مندی از این توانمندی اشاره شده و یا بر اساس شاخص‌های تعریف شده، سطح سواد رسانه‌ای در گروه‌های مختلف سنجیده شده است. بر همین اساس و علی‌رغم ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای، پژوهش و اقداماتی عملیاتی در زمینه آموزش سواد رسانه‌ای در سطح گسترده و عمومی و در مقاطع تحصیلی پایه صورت پذیرفته است. با توجه به مطالب فوق‌الذکر در خصوص ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان و نوجوان، آموزش و پرورش نقش کلیدی و پررنگی را در این حوزه دارد. زیرا در هر کشوری نظام آموزش و پرورش متولی اصلی امر تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان است این قاعده در کشور ما نیز مستثنی نیست و اولین جامعه‌ای که کودکان و نوجوانان به آن وارد می‌شوند مدرسه است. به همین منظور این نهاد باید ضمن پرورش علمی دانش‌آموزان مقاطع پایه با برنامه‌ریزی دقیق آموزش سواد رسانه‌ای کودکان و نوجوان را مورد توجه قرار دهد. بر همین اساس و به منظور ارائه خدمت، در این پژوهش به موضوع طراحی الگوی برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی آموزش و پرورش ایران می‌پردازیم. با توجه به اینکه تاکنون در زمینه طراحی الگوی برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره پایه پژوهشی در کشور ما صورت پذیرفته است لذا انجام این تحقیق و یافته‌های آن بر دامنه دانش نظری و دستیابی به مباحث و مطالب جدید در این عرصه کمک شایانی می‌کند و زمینه را برای کار پژوهشگران آتی هموار می‌نماید. همچنین در زمینه کاربردی و عملیاتی از یافته‌های این پژوهش میتوان برای تدوین و طراحی برنامه درسی آموزش سواد رسانه‌ای در آموزش و پرورش و همچنین جهت برنامه‌ریزی در سایر ابعاد و عناصر برنامه درسی سواد رسانه‌ای استفاده نمود. با عنایت به موارد بیان شده، لزوم برنامه درسی سواد رسانه‌ای در مقطع ابتدایی وجود دارد از این جهت پژوهشگر به دنبال آن است که به این پرسش پاسخ دهد

سؤال ها، شرکت کنندگان در مورد خروج از پژوهش در هر زمان و ارائه اطلاعات فردی مختار بودند و به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات محرمانه میماند و این امر نیز کاملاً رعایت شد. پژوهش حاضر با کد اخلاق IR.IAU.TMU.REC.1400.101 ثبت شد.

داخلي، همایش و غیرفارسی تحلیل شدند.

جدول 1. تحلیل یافته ها و کدگذاری مضامین

Table 1. Analysis of findings and coding of themes

بزهشگر	سال	یافته‌ها	کدمضامین
محبزاده و همکاران	1399	یافته های پژوهش بیان گر این است که تولید و تشریح پیام، ارزشیابی، برخورد فعال، دسترسی و استفاده و تجزیه و تحلیل محتوای پیام های رسانه‌ها دارای اهمیت بیشتری می‌باشد.	دسترسی به رسانه ها برای تولید پیام، مشارکت در ساخت فرهنگ رسانه ای جهانی، مهارت تولید محتوا در رسانه، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت سازی، تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها
محمودی	1397	مدارس نقش اساسی در آموزش سواد رسانه ای به دانش آموزان به عهده دارند. تحلیل و بررسی محتوای برنامه درسی مدارس و روزآمد کردن آن بر اساس اهداف آموزش سواد رسانه ای و شناسایی آسیب ها و چالش های آن از مهمترین وظایف پژوهشگران حوزه رسانه و تعلیم و تربیت می باشد. یافته های این پژوهش نشان میدهد که در اهداف به مؤلفه های دسترسی توجه شده است. اما مؤلفه های استفاده، فهم انتقادی و تولید پیام مورد توجه قرار نگرفته اند.	پرورش مهارتهای تفکر انتقادی، گزینش گری بهتر، پرورش خلاقیت در تولید محتوا، پرورش مهارت تعامل اجتماعی، تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها، آموزش استفاده هوشمندانه ابزارهای رسانه ای جدید، حفظ هویت فرهنگ ایرانی - اسلامی، آشنایی فراگیران با اهداف تولید کنندگان پیامهای رسانه ای، دسترسی به رسانه، استفاده از رسانه، فهم انتقادی، تولید پیام های رسانه، دسترسی به رسانه ها برای تولید پیام
Sekarasih, Scharrer, Olson, Onut & Lanthorn	2018	در این پژوهش به 9 عامل: پرورش مهارتهای تفکر انتقادی، تشخیص پیام های مبتنی بر متن، پرورش مهارت قضاوت مستقل درباره محتوا، مهارت تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها، کسب مهارت در پردازش شناختی محتوای رسانه ها، پرسیدن سوال باز پاسخ، بحث گروهی، بارش مغزی تأثیر گذار در فرایند آموزش سواد رسانه ای اشاره شده است.	پرورش مهارتهای تفکر انتقادی، تشخیص پیام های مبتنی بر متن، پرورش مهارت قضاوت مستقل درباره محتوا، مهارت تولید محتوا در رسانه، تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها، کسب مهارت در پردازش شناختی محتوای رسانه ها، پرسیدن سوال باز پاسخ، بحث گروهی، بارش مغزی
Kahne & Bowyer	2019	در پژوهش حاضر به مضامین 11 گانه ذیل اشاره شده است: مشارکت در ساخت فرهنگ رسانه ای جهانی، کاوش در محیط زندگی، اجتماعی و گروه همسالان، دسترسی به رسانه، تجزیه و تحلیل، ارزیابی، تولید و عمل با استفاده از انواع ارتباطات، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت سازی، یادگیری خدمات و اقدامات اجتماعی، پرورش مهارت تعامل اجتماعی، آموزش مفهوم عدالت اجتماعی	مشارکت در ساخت فرهنگ رسانه ای جهانی، کاوش در محیط زندگی، اجتماعی و گروه همسالان، دسترسی به رسانه، تجزیه و تحلیل، ارزیابی، تولید و عمل با استفاده از انواع ارتباطات، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت سازی، یادگیری خدمات و اقدامات اجتماعی، پرورش مهارت تعامل اجتماعی، آموزش مفهوم عدالت اجتماعی
Nowell	2019	نتایج این بررسی به 9 مضمون اشاره دارد: پرورش مهارت تعامل اجتماعی، تشخیص پیام های مبتنی بر متن، تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها، پرورش مهارت قضاوت مستقل درباره محتوا، پرورش مهارتهای تفکر انتقادی، آشنایی با فنون و یژگی های تبلیغات تجاری، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت سازی، پرورش خلاقیت در تولید محتوا، ارزیابی به روش همسالان	پرورش مهارت تعامل اجتماعی، تشخیص پیام های مبتنی بر متن، تحلیل انتقادی محتوای رسانه ها، پرورش مهارت قضاوت مستقل درباره محتوا، پرورش مهارتهای تفکر انتقادی، آشنایی با فنون و یژگی های تبلیغات تجاری، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت سازی، پرورش خلاقیت در تولید محتوا، ارزیابی به روش همسالان

در فرایند تحلیل با توجه به اهداف و سؤالات تحقیق می‌توان از روش‌های تحلیلی مناسب آن استفاده کرد. شبکه مضامین نیز روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آتراید- استیرلینگ (2001)، آن را توسعه داده است. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند نقشه‌ای شبیه تارنما به مثابه اصل سازمان‌دهنده و روش نمایش است. شبکه مضامین، بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان‌دهنده (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند؛ سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود. برخلاف روش قال مضامین، شبکه‌های مضامین به صورت گرافیکی و شبیه تارنما نشان داده می‌شوند تا تصور وجود هرگونه سلسله مراتب در میان آنها از بین برود، باعث شناوری مضامین شود و بر وابستگی و ارتباط

متقابل میان شبکه تأکید شود. با این حال، لازم است توجه شود که این شبکه‌ها صرفاً ابزاری تحلیلی هستند و نه خود تحلیل. وقتی یک شبکه ساخته شد می‌توان از آن به مثابه ابزاری تصویری برای تفسیر متن استفاده کرد تا نتایج حاصل از متن و خود متن برای محقق و خوانندگان تحقیق، روشن و فهمیدنی شود (آتراید- استیرلینگ، 2001) برای ترسیم روابط میان مضامین می‌توان از مضامین رابطه‌ای نیز استفاده کرد. نکته مهم و جالب در شبکه مضامین این است که با توجه به پیچیدگی داده‌ها و هدف تحلیل، ممکن است از مجموعه منون، چند مضمون فراگیر استخراج شود؛ با این حال تعداد مضامین فراگیر از تعداد مضامین پایه و سازمان‌دهنده، کمتر خواهد بود. هر مضمون فراگیر، هسته و کانون شبکه ای مضمونی را تشکیل می‌دهد؛ بنابراین ممکن است تحلیل به چندین شبکه مضامین منجر شود که پس از بررسی منابع ذکر شده مضامین ذیل استخراج گردید که در جدول 2 مشخص می‌باشد.

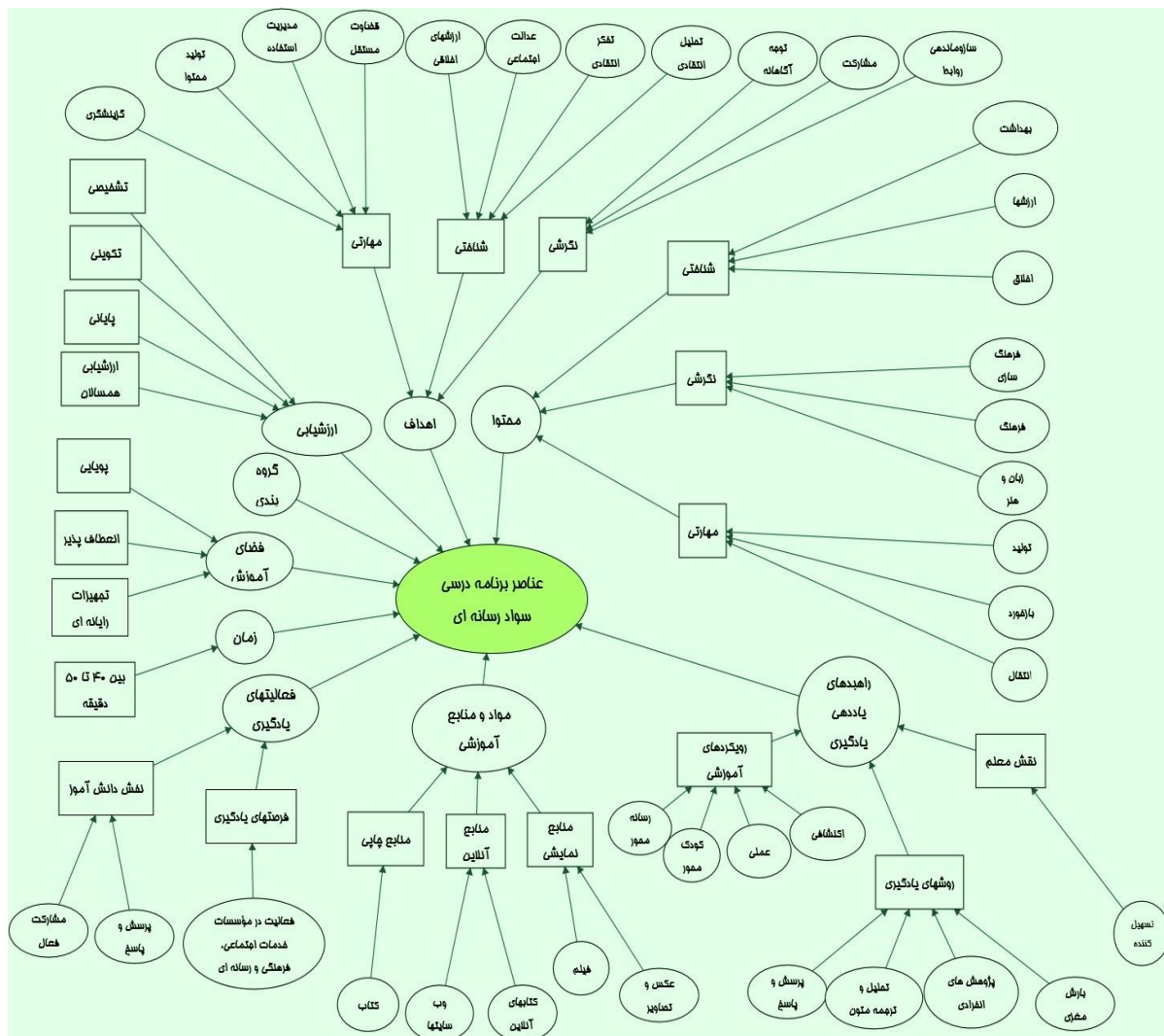
جدول 2. کدگذاری مضامین

Table 2. Coding of themes

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
عناصر برنامه درسی کلان	اهداف	تحلیل انتقادی محتوای رسانه‌ها، تجزیه و تحلیل کشف ماهیت ساختار زندگی اجتماعی، آموزش هویت جنسی به کودکان است، پرورش مهارت‌های تفکر انتقادی، آشنایی فراگیران با اهداف تولید کنندگان پیام‌های رسانه‌ای، شناخت ویژگی‌های روزنامه، آشنایی با فنون و یزگی‌های تبلیغات تجاری، آموزش مفهوم عدالت اجتماعی، تربیت شهروندان ملی، شناخت اصول و قواعد و زبان هر رسانه، درک نحوه عملکرد رسانه‌ها و روابط بین رسانه و مخاطبان، آشنایی با سواد بصری و زیباشناختی در بررسی نمادها، تشخیص پیام‌های مبتنی بر متن، آموزش استفاده هوشمندانه ابزارهای رسانه‌ای جدید، آموزش ارزشهای اخلاقی، ایجاد و فرصت برای بیان عقاید فردی و هویت‌سازی، دسترسی به رسانه‌ها برای تولید پیام، پرورش خلاقیت در تولید محتوا، حفظ هویت فرهنگ ایرانی - اسلامی
	نگرشی	توجه آگاهانه به رسانه‌ها، مشارکت در ساخت فرهنگ رسانه‌ای جهانی، سازماندهی به روابط کودکان و همسالان
	مهارتی	کسب مهارت قضاوت مستقل درباره محتوا، کسب مهارت در مدیریت استفاده از رسانه‌ها، کسب مهارت در پردازش شناختی محتوای رسانه‌ها، کسب مهارت‌های عملی مقدماتی، کسب مهارت تولید محتوا در رسانه، کسب مهارت‌های گزینش‌گری بهتر، کسب مهارت تعامل اجتماعی، ارتقاء امنیت
محتوا	شناختی	نقش‌های جنسیتی، آموزش ارزش‌ها، آشنایی با محتوای سالم و ناسالم رسانه‌ها، بهداشت، استفاده از داستان‌های اخلاقی، ادغام محتوای رسانه‌ها با فعالیتهای روزمره، آشنایی با مهارت‌های شهروندی، روابط اجتماعی، حقوق و مسئولیتهای مصرف‌کننده، بررسی مالکیت رسانه‌ها و ارتباط آن با محتوا و مخاطبان، آشنایی با فنون و یزگی‌های تبلیغات تجاری

نگرشی	توجه به فرهنگ اجتماعی، توجه به زمینه شناختی رسانه در انتخاب محتوا، مفاهیم نگرشی، احساسات و عواطف، توجه به نقش رسانه ها در جریان فرهنگ سازی، توجه به زبان در آموزش سواد رسانه ای
مهارتی	تولید کردن، انتقاد کردن، باز خورد دادن، تقویت عاملیت کودک، گشودگی ذهن، کاوش در محیط زندگی، اجتماعی و گروه همسالان، توجه به خودکارآمدی، مهارت و هنر های زبانی، استفاده از اینترنت و رسانه های صوتی و تصویری
معیار انتخاب محتوا	توجه به سن در انتخاب محتوا، استدلال گرایی، توجه به نیازها و علایق دانش آموزان، توجه به ساختار قدرت در جامعه برای انتخاب محتوای رسانه ای
نقش معلم	تسهیل کننده فرایند یادگیری
راهبردهای یاددهی-یادگیری	ترجمه و تولید، بارش مغزی، پژوهش های انفرادی، ایفای نقش، روش های تیمی، فعال و جمعی، استفاده از رویکردهای تلفیقی، مطالعه علمی، کارگاه آموزشی، یادگیری از طریق همسالان، محیط خانه، تحلیل متون، خودآموزی، بحث گروهی، پرس و جو علمی، تجربه گرایی، سخنرانی، روش چند رسانه ای، بازی، پرسیدن سوال باز پاسخ
رویکردهای آموزش سواد رسانه ای	اکتشافی، عملی، کودک محور و رسانه محور
روشهای ارزشیابی گروه بندی	تکوینی، تشخیصی، پایانی و ارزیابی به روش همسالان
مواد و منابع آموزشی	استفاده از کتاب داستان های آنلاین، استفاده از وب سایتهای مختلف، تاکید بر توجه به محیط بیرون از کلاس درس بعنوان منبعی برای یادگیری، کتاب، استفاده از تصاویر، نمایش یا فیلم
فعالتهای یادگیری	فرصتهای یادگیری نقش دانش-آموزان
زمان آموزش	آموزش مفاهیم سواد رسانه ای به مدت 40 تا 50 دقیقه با استفاده از کتابهای داستان آنلاین
فضای آموزش	محیط فرصت لازم را برای تعاملات بین فرد و بقیه جهان است، تجهیزات رایانه ای، درک عمیقی از عواقب روانشناختی و اجتماعی، انعطاف پذیری و پویایی
مؤلفه های سواد رسانه ای	فهم انتقادی، توانایی برقراری تعامل و ارتباط از طریق رسانه، توانایی بیان عقاید از طریق رسانه ها، تجزیه و تحلیل، درک رسانه، ارزیابی، تولید و عمل با استفاده از انواع ارتباطات، دسترسی به رسانه، استفاده از رسانه، تولید پیام های رسانه
انواع سواد رسانه ای	سواد رسانه های فرهنگی، سواد رایانه ای، سواد رسانه های علمی

مولفه های برنامه درسی سواد رسانه ای در دوره دوم ابتدایی شامل فعالیت های یادگیری (نقش دانش آموزان و فرصت های یادگیری)، زمان، فضای آموزش (پویایی، انعطاف پذیری و تجهیزات رایانه ای)، گروه بندی، ارزشیابی (تشخیصی، تکوینی، پایانی و ارزشیابی همسالان)، اهداف (نگرشی، شناختی و مهارتی)، محتوا (نگرشی، شناختی و مهارتی)، مواد و منابع آموزشی (منابع آنلاین، منابع نمایشی و منابع چاپی) و راهبردهای یاددهی-یادگیری (رویکردهای آموزشی، روش های یادگیری و نقش معلم) بودند.

شکل ۱. عناصر برنامه درسی سواد رسانه‌ای

Figure 1. Components of media literacy curriculum

بحث و نتیجه گیری

راهبردهای یاددهی-یادگیری (رویکردهای آموزشی، روش‌های یادگیری و نقش معلم) می‌گردد. این بخش از یافته‌های پژوهش حاضر نه تنها در تأیید و همسو با مطالعات نصیری و همکاران (1397)، صلواتیان و همکاران (1396)، حسینی پاکدهی و شبیری (1396)، کین و بوویر (2019)، چلیشوا (2019)، سکراسی (2018) و ناتلی (2018) بلکه با طیف گسترده‌ای از مطالعات در داخل کشور همسو است. از آنجایی که رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری و تغییر نگرش، اندیشه و رفتار مخاطبان دارند آموزش و شناخت روش‌ها و عملکردهای رسانه‌ها ضرورت می‌یابد. با ظهور تکنولوژی‌های نوین، فرآیند آموزش از انحصار مدرسه و

هدف از اجرای این پژوهش مولفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی بود. نتایج نشان داد که مولفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی عبارتند از: فعالیت‌های یادگیری (نقش دانش‌آموزان و فرصت‌های یادگیری)، زمان، فضای آموزش (پویایی، انعطاف‌پذیری و تجهیزات رایانه‌ای)، گروه‌بندی، ارزشیابی (تشخیصی، تکوینی، پایانی و ارزشیابی همسالان)، اهداف (نگرشی، شناختی و مهارتی)، محتوا (نگرشی، شناختی و مهارتی)، مواد و منابع آموزشی (منابع آنلاین، منابع نمایشی و منابع چاپی، شناختی و مهارتی) و

درست و ... غیر قابل جبرانی را به وجود می‌آورد. بنابراین نیاز بیشتر این گروه به آموزش و یادگیری و همچنین هزینه اندک آموزش برای آنها از نظر طول مدت بازه سرمایه‌گذاری آموزشی بیش از سایر گروه‌ها توجه برنامه‌ریزان این حوزه را به خود جلب کرده است و مخاطبان اصلی آموزش سواد رسانه‌ای کودکان و نوجوانان هستند.

در بحث پیشنهادهای پژوهش می‌بایست بیان داشت که سواد رسانه‌ای نوعی تکنیک عملی و مهارت بسیار ویژه است که در عصر حاضر یکی از مهمترین آموزش‌ها در جهان تلقی می‌شود و به دانش آموزان این توانایی را می‌دهد که تحلیل مناسبی از مطالب منتشر شده در انواع شبکه‌های رسانه‌ای را داشته باشند بنابراین توجه به این مساله در مدارس بسیار ضرورت دارد. همچنین آموزش سواد رسانه‌ای در مدرسه نیز مانند سایر فرایندهای یاددهی-یادگیری در صورتی موفقیت‌آمیز خواهد بود که بر اساس اصولی مشخص طراحی، اجرا و ارزشیابی شود، بنابراین در آموزش سواد رسانه‌ای، مواردی از جمله اهداف، محتوا، روش‌های اجرا، ساز و کارهای تدریس و ارزشیابی باید متوجه زوایای خاصی باشند و به نحوی سازمان‌دهی گردند که پیامدهای مدنظر را برای دانش آموزان به دنبال داشته باشند. از جمله نقاط قوت پژوهش حاضر می‌توان به جامع، کاربردی و جامع بودن موضوع پژوهش اشاره نمود. همچنین از جمله نقاط ضعف پژوهش حاضر می‌توان به محدود بودن جامعه آماری به دانش آموزان دوره دوم اشاره کرد.

References

- Abe T O, Gbenro O S. 2014. A Comparison of Students' Attitudinal Variables towards Mathematics between Private and Public Senior Secondary Schools. *Journal of Educational Policy And Entrepreneurial Research*, Vol. 1, No. 1, Pp. 32-39.
- Ahmadi A. 2011. National curriculum and the role of administrators. *Teacher Development*, Vol. 8, No. 8, Pp. 14.

آموزشگاه‌ها خارج شده و جهان پهناور به عرصه آموزش تبدیل گردیده است. جای خالی موضوع سواد رسانه‌ای در دروس مدرسه‌ای کشورمان بیشتر حس می‌شود. در بسیاری از کشورها از جمله کشور ما، تلویزیون سهم عمده‌ای را در پرکردن اوقات فراغت دارد و ساعات قابل توجهی از وقت افراد را به خود اختصاص می‌دهد. کودکان پیش از رسیدن به سن مدرسه، ساعات زیادی مقابل تلویزیون می‌نشینند و برنامه‌های آن را تماشا می‌کنند. بنابراین ما نمی‌توانیم، چگونگی ادراک کودکان از جهان پیرامون را که از طریق برنامه‌های تلویزیونی شکل می‌گیرد، نادیده بگیریم. سواد رسانه‌ای به ما کمک می‌کند تا اشکال و محتوای برنامه‌ها را بر ذهنیت و ادراک افراد مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهیم. همچنین در زمینه‌ی مقابله با مشکلات اجتماعی مختلفی که نوجوانان و جوانان با آن روبه‌رو هستند نیز ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای را دو چندان می‌کند.

ارائه نحوه استفاده و انتخاب بهینه از حجم بالای پیام‌ها، اطلاعات و مدیریت آنها، شناخت تاثیرات ممکن در استفاده از رسانه‌ها و ارائه ابزارهایی که توانایی تجزیه و تحلیل مخاطبان را در مقابل دریافت حجم عظیمی از اطلاعات، تقویت کند؛ ضرورت می‌یابد. بنابراین همانگونه که آموزش خواندن و نوشتن از ضروریات زندگی اجتماعی افراد است آموزش سواد رسانه‌ای نیز حائز اهمیت است زیرا پیام‌های مختلف (مثل پیام‌های متنی، تصاویر، ویدئوها، اخبار و ...)، اندیشه، فرهنگ، باورها و رفتار آحاد مردم را تحت تاثیر قرار می‌دهد. در این میان کودکان و نوجوانان به دلیل شرایط سنی که دارند و به بلوغ فکری نرسیده‌اند و به دلیل شناخت محدود آنها از جنبه‌های جهان مادی و اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند و همین‌طور میزان اندکی از تجربه و دانش را دارند بیشتر در معرض بمباران اطلاعاتی و رسانه‌ای قرار دارند و عدم آموزش صحیح آنها در این زمینه معضلات و صدمات فرهنگی و اجتماعی (صدماتی مانند بیند و باری، بیهوشی و بیگانگی فرهنگی، عدم توانایی تصمیم‌گیری

- of its curriculum. *Curriculum Studies Quarterly*, Vol. 8, No. 39, Pp. 7-48.
- Haqnia F and Lashkari M. 2019. Investigating the causes of drop in first and second grade math grades. *Ormazd Research Letter*, Vol. 1, No. 47, Pp. 197-172.
- Jokar L and Fadaei M. 2014. A Survey of High School Math Teachers' Attention to the Values of Mathematics in Mathematics Classrooms. *Education Technology*, Vol. 8, No. 4, Pp. 283-296.
- Lynch D & Smith R. 2011. *Designing the Classroom Curriculum in the Knowledge Age*. Sydney: AACLM Press.
- Mendes I. 2019. Active Methodologies as Investigative Practices in the Mathematics Teaching. *international electronic journal of mathematics education*, Vol. 14, No. 3, Pp. 501-512.
- Nasrani AS, Ismaili Shad B, Soleimanpour Omran M. 2019. The relationship between socio-economic status and students' beliefs and values with attitudes toward mathematics with an emphasis on the mediating role of school culture and the process of teaching mathematics. *Curriculum Planning Research*, Vol. 16, No. 25, Pp. 132-146.
- Rahimi Sherabaf P. 2012. An Algorithmic Method for Creating a Deep Understanding of Mathematics Using the Discussion Method. *Educational Technology*, Vol. 7, No. 2, Pp. 129-138.
- Ssebagala L. 2017. Comparative Study of Secondary Mathematics Curriculum between Uganda and the United States. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, Vol. 4, No. 1, Pp. 1-7
- Vetter M, Orr R, O'Dwyer N, et al. 2020. Effectiveness of Active Learning that Combines Physical Activity and Math in Schoolchildren: A Systematic Review. *J. School Health*, Vol. 8, No. 90, Pp. 306-318.
- Amimo C, Bosire J, Role E. 2014. Theoretical underpinnings of curriculum change in developing countries: Is complexity theory the new wine in Lewin's wineskin. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, Vol. 3, No. 3, Pp. 38 – 49
- Clarisse A M H. 2011. Intended VS. Implemented. VS. Achieved- curriculum.
- Dadashi B, Musaipour N and Safaei Movahed P. 2016. The role of teacher culture in dealing with changes in mathematics curriculum. *Bi-Quarterly Journal of Theory and Practice in the Curriculum*, Vol. 4, No. 7, Pp. 137-166.
- Enayati T and Kuhsari S. 2017. Investigating the status of interactive styles of math teachers with students. *Education and Evaluation*, Vol. 10, No. 39, Pp. 13-28.
- Firoozjahi Z. 2018. Investigate some of the factors influencing learning math lessons. The second conference on teaching and applying mathematics, Kermanshah.
- Fullan M & Donnelly K. 2013. *Alive in the swamp: Assessing digital innovations*. London: Nesta; Oakland, CA: New schools venture funds.
- Fullan M, Quinn J, McEachen J. 2018. *Deep Learning: Engage the World Change the World*. Kindle Edition.
- Fullan M, Quinn J. 2016. *The Taking Action. Guide to Building Coherence in Schools, Districts, and. Systems*. Thousand Oaks, California, Corwin.
- Fullan M. 2007. *The New Meaning of Educational Change*. The Columbia University: Teachers College (4th Edition).
- Fullan M. 2010. *All systems go: the change imperative for whole system reform*. The United States of America, Corwin (A SAGE Company)
- Haji Akhoondi Z and Moosapour N. 2015. History of developments in "Teaching Critical Mathematics" and the main elements

مجله‌ی توسعه‌ی آموزش جندی‌شاپور
فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی
سال دوازدهم، ویژه‌نامه 1400

مؤلفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی

زهرا عیدی نجف آبادی: دانشجوی دکتری گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

زهرا سعادت‌مند*: عضو هیئت علمی، گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

نرگس کشتی‌آرای: عضو هیئت علمی، گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

چکیده: هدف از اجرای این پژوهش مؤلفه‌های برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی بود. روش پژوهش کیفی- استقرایی از نوع تحلیل مضمون بود. محیط پژوهش در مرحله کیفی مقالات غیرفارسی بین سالهای 2000 تا 2019 و مقالات فارسی بین سال های 1390 تا 1397 بودند. به منظور جمع‌آوری و گردآوری داده‌ها از روش بررسی اسناد و مدارک (روش کتابخانه‌ای) استفاده گردید. نمونه گیری در این پژوهش به صورت هدفمند بود. تحلیل داده ها با استفاده از تحلیل مضمون مدل اتراید- استرلینگ انجام شد. نتایج نشان داد که مؤلفه‌های اساسی در برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره دوم ابتدایی شامل فعالیت های یادگیری (نقش دانش آموزان و فرصت های یادگیری)، زمان، فضای آموزش (پویایی، انعطاف پذیری و تجهیزات رایانه ای)، گروه بندی، ارزشیابی (تشخیصی، تکوینی، پایانی و ارزشیابی همسالان)، اهداف (نگرشی، شناختی و مهارتی)، محتوا (نگرشی، شناختی و مهارتی)، مواد و منابع آموزشی (منابع آنلاین، منابع نمایشی و منابع چاپی) و راهبردهای یاددهی- یادگیری (رویکردهای آموزشی، روش های یادگیری و نقش معلم) بودند.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های برنامه درسی، سواد رسانه‌ای، دوره دوم ابتدایی.

*نویسنده مسؤول: عضو هیئت علمی، گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

Email: zo.Saadatmand@yahoo.com